

союзу про попередження та боротьбу з корупцією від 12.07.2003 року). Проте саме Конвенція ООН є першим і поки що єдиним міжнародним документом із ратифікованих Україною, який до корупційних злочинів відносить зазначений злочин. [4; С. 51-53].

Для розуміння суті та змісту норми про незаконне збагачення потрібно дослідити її виникнення та розвиток. З метою більш цілісного відображення генези зазначеної норми необхідно розкрити процес змін ст. 368-2 КК України. Дослідження процесу редагування статті про незаконне збагачення в різні періоди розкриє погляди, які відображенні законодавцем при оновленні вище зазначеної норми.

Відповідно до положень ст. 20 Конвенції ООН проти корупції під незаконним збагаченням слід розуміти значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати. [5].

На наш погляд більш вдало відобразив розвиток норми про незаконне збагачення український дослідник Михайленко Д.Г. Вперше стаття з назвою "Незаконне збагачення" 368-1 пропонувалась до КК України законопроектом № 2112 з наступним формулюванням: "Отримання у власність службовою особою благ або оформлення передачі, надання таких благ її близьким родичам у значних розмірах, законність походження яких не підтверджена в установленому законом порядку (незаконне збагачення)...". [6]. При цьому значний розмір - такий, що перевищує 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Наведена норма є схожою зі ст. 20 Конвенції ООН проти корупції. Відповідно до пояснювальної записки цього законопроекту приведення кримінального законодавства у відповідність до положень Конвенції і було одним із головних завдань. [7].

Наступні зміни статті "Незаконне збагачення" були пов'язані із роботою профільного комітету законодавчого органу. У зв'язку із цим ст. 368-1 була викладена у такій редакції: "Одержання службовою особою неправомірної вигоди або передача нею такої вигоди близьким родичам (незаконне збагачення)...", що повністю розмило суть цього злочину.

У такому вигляді ст. 368-1 КК України діяла з 01.01.2011 до 05.11.2011 включно, оскільки вона разом із іншими антикорупційними нормами реформи, передбаченої пакетом законів від 11.06.2009 втратила чинність згідно із Законом України від 21.12.2010. [8]. Такий крок було пояснено тим, що запропоновані заходи окремих положень цих законів визнано неефективними та безсистемними. Проте за новим законопроектом у редакції відповідної статті лише запропоновано мінімальний поріг щодо одержуваної неправомірної вигоди (значний розмір 100 і більше НМДГ) без змін суті цього злочину.

У подальшому у законопроекті № 7487-1 від 07.04.2011 стаття про незаконне збагачення була викладена у такій редакції: "Одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі або передача нею такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак хабарництва (незаконне збагачення)...". Також відповідно до правил кодифікації кримінально-правових норм нумерація статті 368-1 КК була змінена на 368-2 КК України.

Так, 14.10.2014 було прийнято Закон України № 1698-VII і ст. 368-2 КК отримала нову редакцію, яка набула чинності з 26.01.2015. У цій редакції незаконним збагаченням слід вважати набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого само-

врядування, у власність майна, вартість якого значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел, або передача нею такого майна близьким родичам. У пояснювальній записці зазначалося, що ст. 368-2 викладена у новій редакції для приведення її у відповідність до положень ст. 20 Конвенції ООН проти корупції, відповідальність за незаконне збагачення є ефективним засобом протидії корупції, так як не залежить від виявлення конкретних корупційних діянь та сконцентрована на наявності надмірного майна чиновника, яке неможливо пояснити законними джерелами отримання доходів. На думку авторів даної редакції норма про незаконне збагачення не передбачає перекладення тягаря доведення на обвинуваченого, а орган державного обвинувачення повинен навести докази відповідного складу злочину.

В той час, 27.12.2014, коли ще не набрала чинності нова редакція норми про незаконне збагачення, було внесено законопроект № 1660, за яким ст. 368-2 КК пропонувалось викласти у такій редакції: "Одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність необґрунтованого майна, а так само передача нею такого майна близьким родичам, членам сім'ї чи пов'язаним особам, або сприяння в передачі вказаним особам такого майна за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом." Під необґрунтованим майном розумілось майно, вартість якого перевищує 300 НМДГ, якщо законність джерела походження грошових коштів чи іншого майна для його придбання не підтверджена в установленому законом порядку.

За встановленою редакцією ст. 368-2 КК кримінальна відповідальність настає у разі, якщо доходи публічного службовця в два або більше рази перевищують розмір доходу, зазначеного в його декларації за відповідний період. Це є перша відмінність запропонованої редакції ст. 368-2 КК від встановленої. Друга відмінність полягає у корегуванні порядку доказування ознак цього злочину. Отже, встановлена редакція ст. 368-2 КК передбачала необхідність доведення того, що службова особа набула у власність майно, вартість якого значно перевищує його доходи, отримані із законних джерел, то у запропонованій редакції пропонується спростити для обвинувачення процес доказування незаконного збагачення. Сторона обвинувачення при доведенні суттєвого збільшення активів службовця вказувала б, що законність джерела походження цих активів не підтверджена в установленому законом порядку, а для цього достатньо звернутись до декларації обвинуваченого чиновника, це і є підставою для притягнення до кримінальної відповідальності особи. При цьому запропонована редакція норми про незаконне збагачення не вказує, який суб'єкт повинен доводити законність чи незаконність джерел походження активів. Враховуючи зазначене, саме у обвинуваченого службовця з'являється необхідність підтвердження законності походження активів, чим саме і тягар доказування перекладається на нього, бо виникає страх настання наслідків у вигляді визнання винним у вчиненні даного злочину. Тому дана редакція ст. 368-2 КК фактично обмежує дію принципу презумпції невинуватості.

У подальшому 30.01.2015 було внесено законопроект № 1660-д, за яким норму про незаконне збагачення пропонується викласти у такій редакції: "Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено

доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі...". В зазначеній нормі збільшується сума, яка утворює значний розмір активів, з 300 НМДГ до 1000 НМДГ, що ще більше обмежило дію ст. 368-2 КК. У такому вигляді було викладено редакцію ст. 368-2 КК відповідно до Закону України № 198-VIII від 12.02.2015, який набрав чинності з 05.03.2015. [9].

Підсумовуючи розвиток кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, можна виокремити часові проміжки, у яких діяли різні редакції даної норми. Так, з 01.01.2011 по 25.01.2015 норма про незаконне збагачення містила тільки однакову назву із положеннями ст. 20 Конвенції ООН проти корупції та привело до редакції ст. 368-2 КК, яка розмила суть даного злочину і встановила не запланований спосіб застосування, як елемента основного рубежу протидії корупції, чим спровокувало правову невизначеність. Зазначений висновок зумовлює необхідність дослідження норми про незаконне збагачення за двома напрямками: перший - вивчення ст. 368-2 КК як елементу завершального рубежу протидії корупції, як планувалось із цілі її створення відповідно до ст. 20 Конвенції ООН проти корупції. Другий - як елементу основного рубежу протидії корупції відповідно до реальної практики її застосування як випадково виділеного суміжного корупційного злочину.

Наведені положення слугують основою подальшого дослідження ст. 368-2 КК та впровадження механізмів протидії корупції завершального рубежу.

Література

1. Transparency International : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.transparency.org/
2. Національна антикорупційна стратегія на 2011-2015 роки, схвалена Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1001/2011 : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001/2011>
3. Борков В.Н. Предпосылки формирования трех рубежей уголовно-правового предупреждения коррупции / В.Н. Борков // Научный вестник Омской академии МВД России. - 2009. - № 4 (35). - С. 18-19
4. Михайленко Д. Г. Співвідношення норми про незаконне збагачення та положень кримінально-правової доктрини України / Д. Г. Михайленко // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції [22 травня 2015 року, м. Харків] / МВС України ; Харківський нац. ун-т внутр. справ ; Кримінологічна асоціація України. - Харків : ХНУВС, 2015. - С. 51-53.
5. Конвенція ООН проти корупції від 11 грудня 2003 р. Ратифікована із заявами Законом № 251-V від 18.10.2006 р.: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_c16
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення : проект Закону України № 2112 від 11.09.2006 року (опрацьований Комітетом з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією станом на 17.11.2006 року) : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=30762
7. Пояснювальна записка до проекту Закону України № 2112 від 11.09.2006 року "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності" : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=30762

[rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=30762](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=30762)

8. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції : Закон України № 2808-VI від 21.12.2010 року : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2808-17>

9. Михайленко Д. Г. Розвиток норми про незаконне збагачення в умовах зміни державної антикорупційної політики / Д. Г. Михайленко // Новітні тенденції законотворчості у сфері кримінального права : матеріали Інтернет-конференції (м. Одеса, 20 квітня 201 р.). - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.onua.edu.ua/downloads/crime_pravo/interconf_ugolpravo_20150420.doc

10. Про засади запобігання і протидії корупції : проект Закону України № 7487 від 17.12.2010 року : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=39289

11. Кочеров М. В. Відповідальність за незаконне збагачення (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / М. В. Кочеров ; кер. М. Г. Вербенський ; Держ. НДІ МВС України. - К., 2013. - 20 с.

*Луріс В.Г.,
Викладач кафедри кримінального
права та кримінології ОДУВС
Надійшла до редакції: 11.03.2017*